

Kritik mot Polismyndigheten i Stockholms län och åklagare vid Åklagarmyndigheten för handläggningen av en förundersökning

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Polismyndigheten i Stockholms län, Västerorts polismästardistrikt, och åklagare vid Åklagarmyndigheten, Västerorts åklagarkammare i Stockholm, med anledning av handläggningstiden i ett ärende. Av anmälan framgick i huvudsak följande.

Den 2 september 2001 utbröt slagsmål på en restaurang i Solna. AA var inte delaktig i slagsmålet men kom under detta att skadas i ansiktet sedan han träffats av en flaska. Polis kom till platsen och en anmälan om misshandel upprättades (K216047-01). Trots att AA hade kontinuerlig kontakt med polisen hände, efter de inledande förhören, ingenting med utredningen. Den 29 november 2004 lade åklagare ned förundersökningen med motiveringen ”brottet bedöms som vållande till kroppsskada. Ej åtal på grund av preskription”.

Utredning

Handlingar i polismyndighetens ärende K216047-01 fordrades in. Ett dagboksblad fordrades in från Västerorts åklagarkammare i Stockholm i ärende dnr 102-4604-03. Av handlingarna framgick bl.a. följande.

Den 2 september 2001 upprättades en polisanmälan om misshandel och samma dag inledde polismyndigheten förundersökning. En person angavs som gärningsman i samband med anmälningsupptagningen. I september 2001 hölls åtta förhör i ärendet. Därefter hölls ett förhör i oktober 2002 och två förhör under maj och juni 2003 samt fem förhör under det första halvåret 2004.

Förundersökningen övertogs av åklagare i oktober 2003. Dåvarande assistent-åklagaren BB gav polismyndigheten utredningsdirektiv den 5 november 2003. I direktiven angav hon bl.a. att det inte gick att styrka uppsåt att skada och att den misstänkte därför borde delges misstanke om vållande till kroppsskada, som eventuellt kunde vara att bedöma som grovt brott. Samtidigt tog hon upp frågan om behovet av angivelse från målsäganden och gav direktiv om ett nytt målsägandeförhör. Hon skrev vidare att hon inte hade tagit ställning till frågan om

brottet var grovt. Den 30 juni 2004 hölls ett förhör med den misstänkte gärningsmannen och denne delgavs då misstanke om vållande till kroppsskada. Extra åklagaren CC beslutade den 29 november 2004 att åtal inte skulle väckas då brottet var att bedöma som vållande till kroppsskada och preskription därmed inträtt.

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över handläggningen av ärendet. Polismyndigheten kom in med ett yttrande jämte upplysningar från chefen för Västerorts polismästardistrikt (här utelämnat).

Polismyndigheten

Bakgrund

Den 2 september 2001 besökte AA restaurang More på Björnstigen i Solna. I samband med att restaurangen skulle stänga utbröt ett tumultartat slagsmål med flera personer inblandade. AA var inte delaktig i slagsmålet men fick i samband med detta en flaska kastad på sig. Flaskan träffade över käken och åsamkade honom skador på tänder och munparti. Polis och ambulans kallades till platsen och AA blev förd till sjukhus för vård. Polisen tog upp flera anmälningar om misshandel, bl.a. den nu aktuella där AA var målsägande. En person angavs som gärningsman i samband med anmälningsupptagningen.

En förundersökning inleddes av polismyndigheten med den angivna gärningsmannen såsom skäligen misstänkt för misshandel. Utredning vidtogs och ärendet skickades den 6 oktober 2003 till åklagaren för lottning. Åklagaren omrubricerade brottet till vållande till kroppsskada och gav direktiv om att delge den misstänkte den nya brottsrubriceringen den 5/11 2003. Den 10 september 2004 slutredovisades ärendet och den 29 november 2004 skrevs ärendet av med motiveringen att brottet var preskriberat.

Inhämtade upplysningar

Polismästare DD lämnat upplysningar över ärendets handläggning. Av skrivelsen framgår att stationsbefälet i Västerorts polismästardistrikt inledde aktuell förundersökning den 2 september 2001 och att ärendet dagen därpå överfördes till distriktets kriminalrotel, där inspektören EE blev handläggare. Inspektören FF var förundersökningsledare i ärendet fram till den 2 april 2002, vid vilken tidpunkt inspektören GG övertog förundersökningsledarskapet.

Den 6 oktober 2003 skickades ärendet till Västerorts åklagarkammare för lottning och den 10 september 2004 slutredovisades ärendet. Förundersökningsmaterialet har därefter gallrats, med följd att det inte längre går att utläsa när t.ex. kallelser till förhör skickats till olika förhörspersoner.

Rättslig reglering

Reglerna om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken (RB) och i förundersökningskungörelsen (1947:948, Fuk). I 23 kap. 3 § RB framgår att beslut om att inleda en förundersökning fattas av polismyndighet eller åklagaren. Av bestämmelsen följer också att polismyndigheten i normalfallet är förundersökningsledare när brottet är av enkel beskaffenhet. Av Rikspolisstyrelsens författningssamling, FAP 403-5 (se också Riksåklagarens allmänna råd, Riksåklagarens författningssamling, RÅFS, 1997:12) och Polismyndigheten i Stockholms läns tjänstemeddelande TjM 403-A, framgår att misshandel av normalgraden är ett brott av enkel beskaffenhet. Polismyndigheten är således normalt sett förundersökningsledare vid misshandel av normalgraden.

I 23 kap. 4 § andra stycket RB stadgas att förundersökningen skall bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Av 1 a § andra stycket Fuk framgår att undersökningsledaren har ansvaret för förundersökningen i dess helhet. Han skall se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara.

Bortfallande av påföljd, preskription, regleras i 35 kap. brottsbalken. I 1 § behandlas s.k. åtalspreskription vilken inträder en tid efter brottet. Tidslängden innan preskriptionen inträder är avhängig det svåraste straff som kan följa på brottet. I detta fall avsåg misstankarna misshandel, vilket preskriberas efter fem år, samt vållande till kroppsskada som preskriberas efter två år.

Bedömning

Polismyndigheten konstaterar att det tog drygt två år innan ärendet lottades på åklagare. Efter att ärendet inlottats på åklagaren övertog denne den 6 oktober 2003 det fortsatta förundersökningsledarskapet vilket framgår av registerutdraget från Åklagarmyndigheten. Under de två första åren hölls inledningsvis under den första veckan åtta förhör. Därefter gick det drygt ett år innan nästa förhör och ytterligare ett halvår innan två andra förhör hölls. Detta är en otillfredsställande lång tidsutdräkt och myndigheten delar chefen för Västerorts polismästardistrikts uppfattning att ärendet inte uppfyller kravet på skyndsamt handläggning.

Såsom framgår av rättsutredningen ovan är det förundersökningsledaren som har ansvaret för utredningen i dess helhet. Han skall dra upp riktlinjer för arbetet och genom direktiv och andra styrmedel se till att förundersökningen bedrivs effektivt. Den handläggare som utses har givetvis samtidigt det omedelbara ansvaret för att tilldelade ärenden utreds. Det är polismyndighetens uppfattning att förevarande förundersökning inte har bedrivits med vederbörlig effektivitet och sådan skyndsamt som påfordras i 23 kap. 4 § RB. Skyndsamtheten gör sig än mer gällande i detta fall då det enligt åklagarens direktiv från den 5 november 2003 synes ha funnits en farhåga hos utredningsmannen att något uppsåtligt brott inte skulle gå att styrka. När denna farhåga uppstod hos utredningsmannen borde denne enligt polismyndighetens uppfattning ha påskyndat utredningsarbetet ytterligare för att säkerställa att inte det kvarvarande oaktssambrottet hann preskriberas.

Polismyndigheten vill dock framhålla att Västerorts polismästardistrikt implementerat konkreta åtgärder för att effektivisera kriminalrotlarnas arbete och att ytterligare åtgärder skall realiserats inom kort. Åtgärderna är ett resultat av den genomlysning av utredningsverksamheten som polismyndigheten startade i februari 2004 och som förhoppningsvis kommer att leda till en ökad effektivitet och bättre samordning av utredningsverksamheten inom myndigheten. Det bakomliggande syftet med genomlysningen är att öka allmänhetens förtroende för polisen genom att anmälda brott utreds på ett rättssäkert och kompetent sätt inom författningsenlig tid.

Polismyndigheten beklagar att ärendet handlagts på sätt som skett. Myndigheten finner det i övrigt anmärkningsvärt att en åklagare går in och ger direktiv om att delge en person misstanke om ett brott som är preskriberat.

Muntliga upplysningar inhämtades därefter från utredningsmannen, kriminalinspektören EE, Västerorts polismästardistrikt. Han uppgav att han inte kom ihåg om han fick några utredningsdirektiv om delgivning från åklagaren innan han delgav den misstänkte misstanke om vållande till kroppsskada vid förhöret den 30 juni 2004 samt att han inte själv reflekterade över om brottet var preskriberat eller inte.

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över handläggningen av ärendet från den 6 oktober 2003 varvid särskilt skulle anges vilka utredningsdirektiv som åklagaren lämnade till utredningsmannen inför förhöret den 30 juni 2004.

Åklagarmyndigheten kom in med ett yttrande jämte upplysningar från chefsåklagaren HH (här utelämnade) och kammaråklagaren BB.

BB

Jag tillträdde min tjänst på Västerorts åklagarkammare i oktober 2003. Eftersom jag tog över en rotel med många pågående ärenden skickade jag skriftliga direktiv till

handläggaren på Västerortspolisen först den 5 november 2003. Härefter hade vi tre telefonkontakter, den 9 januari 2004, den 28 april 2004 samt den 5 maj 2004. Vid dessa telefonsamtal har jag endast gjort en kort handskrivna tjänsteanteckning. Jag försökte vid dessa tillfällen påskynda handläggningen av ärendet men fick svaret att arbetsbelastningen var alltför stor, vilket jag givetvis hade förståelse för. I det skriftliga direktivet har jag angivit att brottsmisstanken skulle justeras till vållande till kroppsskada som möjligen kunde bedömas som grovt brott. Av min anteckning den 9 januari 2004 framgår att jag muntligen gav direktiv om att slutdelgivningen dock även skulle avse misshandel. Misstanken om misshandel kvarstod således, i vart fall tills vidare.

Sammanfattningsvis framgår av mina skriftliga direktiv och anteckningar från telefonsamtal således att jag gett direktiv om att delge misstanke för misshandel alternativt vållande till kroppsskada som möjligen skulle komma att bedömas som grovt brott. Jag kan idag inte minnas att jag muntligen, utan att göra en tjänsteanteckning, skulle ha ändrat dessa direktiv på något sätt. Omedelbart inför förhöret den 30 juni 2004 hade jag inte någon kontakt med polisens handläggare. När förhöret slutligen hölls hade jag semester och var sedan tjänstledig (föräldraledig).

Det är viktigt att understryka att avskrivningsbeslutet fattades av en annan åklagare. Jag hade inte gjort samma bedömning. Min avsikt var att åtala för vållande till kroppsskada, grovt brott, eftersom jag ansåg att den misstänkte hade gjort sig skyldig till ett medvetet risktagande av allvarligt slag. Denna brottsmisstanke var inte preskriberad.

Jag har givetvis stor förståelse för målsägandens frustration och besvikelse över ärendets handläggning. Att drygt tre år efter gärningstillfället få ett meddelande om att förundersökningen lagts ned på grund av preskription måste naturligtvis uppfattas som mycket provocerande. Missförståndet om vilka brottsmisstankar som skulle delges uppkom då jag var förundersökningsledare. Med facit i hand borde jag ha uttryckt mig tydligare vid mina kontakter med polisen.

BB kompletterade sina upplysningar enligt följande.

Jag kan idag inte minnas om jag noterade att brottet vållande till kroppsskada av normalgraden var preskriberat vid tiden för direktiven till polisen. Med beaktande av hur jag uttryckte mig i direktiven kan jag nu i efterhand dra den slutsatsen att jag med största sannolikhet inte noterade detta eftersom jag då borde ha uttryckt mig på annat sätt.

Åklagarmyndigheten

Den av polisen inledda och påbörjade förundersökningen beträffande misstanke om misshandel överlämnades till åklagare den 9 oktober 2003. Ärendet lottades på kammaråklagaren BB, som den 5 november 2003 lämnade direktiv till polisen. Av direktiven framgår att delgivning skulle ske av en alternativ misstanke om brottet vållande till kroppsskada (eventuellt grovt brott) och att vissa ytterligare åtgärder skulle vidtas. Därefter har muntlig kontakt förevarit mellan BB och polisen vid tre tillfällen nämligen den 9 januari, 28 april och den 6 maj 2004.

Några ytterligare direktiv t.ex. inför förhöret den 30 juni 2004 finns inte registrerade och enligt BB kan hon inte heller påminna sig att hon lämnat några sådana.

Slutredovisningen av ärendet skedde den 13 september 2004. BB var då sedan en tid tjänstledig. Extra åklagaren CC beslutade den 29 november 2004 att åtal inte skulle väckas då brottet var att bedöma som vållande till kroppsskada och ansvar för gärningen var därmed preskriberad.

Yttrande

Anmälan om misshandel gjordes i september 2001. Polisen höll i utredningen fram till den 9 oktober 2003 då ansvaret övergick till åklagare. Det står helt klart att förundersökningen inte har bedrivits med det krav på skyndsamhet som anges i 23 kap 4 § andra stycket rättegångsbalken. Åklagarens ansvar härvidlag inträdde dock först den 9 oktober 2003.

BB har gett en godtagbar förklaring till att direktiv till polisen inte lämnades förrän den 5 november 2003. I direktiven anger BB bl.a. att då det inte går att styrka uppsåt att skada skall delgivning ske av misstanke om vållande till kroppsskada, som eventuellt kan vara att bedöma som grovt brott. Samtidigt anmärker hon, då hon tar upp frågan om behovet av angivelse från målsäganden, att hon inte har tagit ställning till frågan om grovt brott ”ännu”. I vad mån BB, då hon gav direktiven, noterade att ansvaret för vållande till kroppsskada av normalgraden var preskriberat framgår inte. I de upplysningar som nu inhämtats från BB drar hon slutsatsen att hon med största sannolikhet inte observerat att angivna brott av normalgraden var preskriberat då hon gav direktiven.

Efter att direktiv har lämnats i ärendet har tre kompletterande förhör redovisats till åklagaren och hon har också telefonkontakt med polisen vid tre tillfällen, varvid hon uttryckligen påminde om skyndsamt handläggning.

Vid förhöret den 30 juni 2004 delger utredningsmannen den misstänkte alternativ misstanke om vållande till kroppsskada. Att brottet skulle kunna vara att bedöma som grovt nämns inte. Någon kontakt med BB inför eller efter förhöret har inte förevarit.

Den sammantagna tiden för handläggningen av ärendet är helt oacceptabel. BB ansvar sträcker sig från den 9 oktober 2003 till dess hon går på semester/föräldraledighet i juni 2004. Även om den tid under vilken åklagaren hade ansvaret inte heller är acceptabel, med hänsyn till att ärendet var så gammalt, synes inte åklagaren ha kunnat påskynda handläggningen nämnvärt. Polisen arbetade faktiskt med ärendet men på grund av arbetsbelastning dock inte med erforderlig skyndsamt.

Emellertid finns det en annan aspekt som kan ha inverkat på handläggningen.

Av direktiven framgår att BB inte tagit klar ställning till om vållande av kroppsskada var att bedöma som grovt brott eller inte. Vållande till kroppsskada, grovt brott, förutsätter att det finns försvårande omständigheter och straffskalan är betydligt högre. Enligt min mening skall den misstänkte delges den svårhetsgrad som görs gällande.

Om BB hade noterat att vållande till kroppsskada av normalgraden var preskriberat vid tidpunkten för direktiven och det hade återspeglats i direktiven hade man kunnat undvika att ett redan preskriberat brott delgavs den misstänkte vid förhöret den 30 juni 2004. BB säger vidare att hennes avsikt var att väcka åtal för vållande till kroppsskada, grovt brott. Detta borde enligt min mening klart ha framgått av direktiven.

Ur ett brottsofferperspektiv är handläggningen mycket beklaglig. Målsäganden som drabbats av allvarliga skador i september 2001 har under avsevärd tid varit i ovisshet om åtal skulle komma att ske. När han så får ett beslut i november 2004 om att åtal inte väcks sker det med hänvisning till att ansvar för gärningen är preskriberad, en preskription som inträtt redan i september 2003. Målsägandens berättigade krav på snabb handläggning har inte uppfyllts.

Direktiven till polisen och beslutet att inte väcka åtal har fattats av olika åklagare. Åklagarna har inte gjort samma bedömning av gärningen, vilket är otillfredsställande. Samtidigt finns det ett visst utrymme för olika bedömningar utan att man för den skull kan säga att en av dem är direkt felaktig.

Sammantaget visar ärendet på vikten av att åklagaren är tydlig och att rättsläget klargörs i direktiven till polisen.

AA bereddes tillfälle att kommentera remissvaren men hördes inte av.

Bedömning

Av 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken (RB) framgår att en förundersökning skall bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger.

Undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han skall se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas tillvara. Undersökningsledaren skall också ge dem som biträder honom de direktiv som behövs för arbetet (1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen, 1947:948). När en förundersökning leds av en åklagare får denne enligt 23 kap. 3 § andra stycket RB anlita biträde av polismyndighet för att verkställa förundersökningen. Han får också uppdra åt en polisman att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet.

Av utredningen framgår följande. En polisanmälan om misshandel upprättades den 2 september 2001 och förundersökning inleddes samma dag. Under september 2001 hölls flera förhör i ärendet. Vid ett av förhören delgavs den misstänkte gärningsmannen misstanke om misshandel. Vidare hölls ett förhör i oktober 2002 och två förhör under maj och juni 2003 samt fem förhör under det första halvåret 2004, bl.a. ett förhör den 30 juni 2004 med den misstänkte gärningsmannen. Vid detta förhör delgavs denne misstanke om vållande till kroppsskada trots att det brottet, för det fall det inte var att bedöma som grovt, redan var preskriberat. Polisen redovisade ärendet till åklagaren i september 2004 i form av ett förundersökningsprotokoll. Den 29 november 2004 beslutade CC att inte väcka åtal då brottet var att bedöma som vållande till kroppsskada och preskription därmed inträtt.

Polisen ledde förundersökningen fram till oktober 2003 då denna övertogs av dåvarande assistentåklagaren BB. BB lämnade skriftliga direktiv till polisen den 5 november 2003 och försökte därefter vid muntlig kontakt den 9 januari 2004, den 28 april 2004 och den 5 maj 2004 att påskynda handläggningen hos polisen.

BB skrev i sina utredningsdirektiv till polisen den 5 november 2003 bl.a. att hon ansåg att det inte gick att styrka att gärningsmannen hade haft uppsåt att skada målsäganden. Det framgår av direktivet att detta var en uppfattning som även utredningsmannen EE hade. BB skrev vidare att den misstänkte borde delges misstanke om vållande till kroppsskada, eventuellt grovt brott, och att hon ännu inte hade tagit ställning till om brottet skulle bedömas som grovt. Enligt direktivet skulle målsäganden höras före förhöret med den misstänkte.

BB har upplyst att hon den 9 januari 2004, såvitt framgår av en anteckning, gav muntliga direktiv om att den misstänkte skulle delges misstanke om misshandel alternativt vållande till kroppsskada. Utredningen tyder inte på att hon inför förhöret med den misstänkte givit några närmare direktiv i fråga om den sistnämnda misstanken skulle avse brott av normalgraden eller grovt brott.

Av de upplysningar som BB har lämnat framgår vidare att hennes avsikt var att väcka åtal för vållande till kroppsskada, grovt brott, och att hon med största sannolikhet inte hade observerat att brottet, för det fall det inte bedömdes som grovt, var preskriberat då hon gav direktiv om att den misstänkte skulle höras och delges brottsmisstanken.

JJ har i remissvaret anfört att det är viktigt att åklagaren är tydlig och att rättsläget klargörs i direktiv till polisen. Hon har vidare förklarat att enligt hennes uppfattning skall den misstänkte delges den svårhetsgrad av brottet som görs gällande. Jag delar hennes uppfattning i dessa frågor.

Eftersom den aktuella gärningen förövades i september 2001 var det med hänsyn till gällande preskriptionstider naturligtvis nödvändigt att ta ställning till hur gärningen skulle bedömas och inte lämna den frågan öppen på det sätt som BB gjorde i sitt skriftliga direktiv. Bedömningen var ju av avgörande betydelse för om den misstänkte skulle delges brottet vållande till kroppsskada eller inte. Den misstänkte kom att delges misstanke om ett preskriberat brott, vilket hade kunnat undvikas om rättsläget hade klargjorts i direktivet. Ansvaret för direktivet vilar givetvis på BB. Polisen borde emellertid med anledning av de oklara direktiv som lämnats ha vänt sig till åklagaren för ett klargörande inför det förhör vid vilket brottsmisstanke skulle delges.

Beträffande handläggningstiden har såväl polismyndigheten som åklagarmyndigheten i sina yttranden konstaterat att handläggningen av ärendet inte uppfyller det krav på skyndsamhet som finns i rättegångsbalken. Även med beaktande av den ansträngda arbetsituationen inom polis- och åklagarväsendena är självfallet den handläggning, eller snarare brist på handläggning, som förevarit helt oacceptabel. Förundersökningen leddes av polismyndigheten under drygt två år och under den tiden kom brottet vållande till kroppsskada (normalgraden) att preskriberas. Polisen synes under upprepade långa perioder inte ha vidtagit några utredningsåtgärder i ärendet, vilket naturligtvis inte är acceptabelt. För att undvika att brottet preskriberades innan utredningen var slutförd borde vidare, som också anförts i polismyndighetens remissvar, utredningsarbetet ha påskyndats så snart det uppkom fråga huruvida uppsåtligt brott skulle gå att styrka.

När det gäller CC:s beslut att inte väcka åtal i ärendet på grund av att hon bedömde brottet som vållande till kroppsskada av normalgraden finner jag inte anledning att uttala mig då frågan om hur gärningen skulle bedömas är av den arten att den ger ett visst utrymme för olika, var för sig godtagbara, bedömningar.

Att anmälda brott utreds på ett kompetent sätt inom rimlig tid är en förutsättning för att målsägandens intressen skall kunna tillvaratas. Som framgått ovan drabbades målsäganden AA av förhållandevis allvarliga skador i september 2001 och fick först drygt tre år senare besked om att åtal inte skulle väckas på grund av preskription.

Jag noterar uppgiften i polismyndighetens remissvar att man inom Västerorts polismästardistrikt har vidtagit åtgärder för att effektivisera kriminalrotlarnas arbete. Jag förutsätter att detta bidrar till att ärendena nu kan handläggas i enlighet med de krav på skyndsamhet som gäller.

Sammanfattningsvis anser jag att ansvaret för den långa handläggningstiden i första hand vilar på polismyndigheten som ledde förundersökningen under drygt två år och under upprepade långa perioder inte vidtog några utredningsåtgärder i ärendet.

Polismyndigheten förtjänar allvarlig kritik för sin handläggning. Jag anser vidare att BB inte kan undgå kritik för de brister i hennes handläggning av ärendet som jag redovisat ovan.

Ärendet avslutas.